

EYÜP MEZARLIĞI

**İstanbul Eyüp'te bulunan
Türk-İslâm dünyasının
en önemli mezarlıklarından biri.**

Rumeli yakasında ve Haliç'in kuzeyinde Eyüp sirtlarına yayılmış durumdadır. Alan itibarıyla dünyanın en büyük mezarlıklarından biri olup İstanbul'un fethi sırasında ashaptan Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin Akşemseddin tarafından keşfedilen kabri etrafında teşekkül etmiştir. Kabrin bulunduğu yer Bizans devrinde koruluk bir mesire sahası iken Fâtih Sultan Mehmed'in yaptırdığı külliye dolayısıyla devlet adamlarının ve özellikle din âlimlerinin türbe civarına gömülmek istemeleri sonucu büyük bir kabristan haline gelmiştir; halk arasında buraya gömülme arzusu bugün de devam etmektedir. Mezarlık, Eyüp Sultan Camii çevresinde yer alan Camiikebir hazîresi ile Kırkmerdiven, İmaret ve Gümüşsuyu gibi kısımlardan meydana gelir; bunlara sonraları Bahariye Mezarlığı da dahil edilmiştir. Günümüzde Camiikebir hazîresiyle İmaret Mezarlığı'na bakanlar kurulu kararıyla, diğer kısımlara ise belediyenin izniyle defin yapılabilmektedir. Halen defin yapılması sebebiyle özellikle Gümüşsuyu, Kırkmerdiven ve Bahariye kesimlerinde tarihî mezarlar büyük ölçüde tahrip edilmektedir.

Camiikebir hazîresi devlet ricalinden Dârüssaâde Ağası Hacı Beşir Ağa, Vezir Küçük Said Paşa, Vezir Ayas Paşa, Vezir Semiz Ali Paşa, Kıbrıs fâtihi Lala Mustafa Paşa, Bulak Mustafa Paşa gibi birçok ünlü kişinin açık ve kapalı türbe halindeki mezarlarını ihtiva eder. Daha sonraları bunların yanına Gazi Edhem Paşa ve saire Fitnat Hanım gibi şahıslar da defnedilmiş ve kabirleri türbeleştirilmiştir.

tir. Camiikebir hazîresine ilk gömülenlerden Mustafa Çelebi ile (ö. 898/1492) türbe içinde yüksek sandukası bulunan Nişancı Ahmed Ağa'nın Fâtih Sultan Mehmed devri rûmîleriyle süslü mezartaşları dikkat çekici örneklerdendir. Fâtih devrinde Camiikebir hazîresi dışında kalanların çoğunluğu Gümüşsuyu'na ve Karyağdı Tekkesi'ne çıkan bayırda Kırkmerdiven adı verilen kısma gömülmüştür. Fâtih devrinden sonra da Hz. Peygamber'in sancaktarının türbesi civarına gömülebilmek arzusuyla buraya yapılan definler çoğalmış ve XVIII. yüzyılda Eyüp Sultan Camii'nin etrafı, Camiikebir hazîresi merkez olmak üzere vezir türbelerinin yanı sıra bunların hazîreleri, kütüphane, dârülhadis, sıbyan mektebi gibi çeşitli vakıf müesseseleri ve dergâh hazîreleriyle dolmuştur. Bu hazîrelerin en önemlilerinin adları şöyle sıralanabilir: Sokullu Mehmed Paşa (136 kabir), Ferhad Paşa (türbe dahil elli dört kabir), Şeyhülislâm Ebüssuûd Efendi (sekiz sekiz kabir), Mîrimîran Mehmed Paşa (109 kabir), Pertev Mehmed Paşa (türbe dahilinde altı kabir), Kaptan Hasan Hüsnü Paşa (türbe dahilinde on iki kabir). Devlet ricâli dışında meşhur astronomi bilgini Ali Kuşçu, Fâtih'in sakası Mustafa Ağa, Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin ilk türbedarı Yûsuf Baba gibi kişilerle son devirde Reîsülhattâtîn Muhsinzâde Abdullah Hamdi ve Reîsülküttâb Çelebi Mustafa Reşid Efendi gibi ünlüler Camiikebir hazîresine defnedilmiştir.

Gümüşsuyu Mezarlığı dahilinde on üç adet aile sofası, Kâşgarî tekke ve hazîresi, İdrisköşkü mevkiinde Çolak Şeyh Hasan Efendi Tekkesi ile Karyağdı Bektaşî tekke ve hazîresi yer alır. Bir tepenin iki yamacı halindeki Gümüşsuyu Mezarlığı'nın İdrisköşkü mevkiinde, yüksek dikdörtgen prizma şeklindeki yazısız taş-

larla belirlenmiş olan ve Cellâtlar Mezarlığı denilen cellâtların gömüldüğü kısım günümüzde gecekondular tarafından yok edilmiş durumdadır. Gümüşsuyu Mezarlığı'nın Haliç'e bakan yamacında zirve noktasındaki Pierre Loti'ye izâfe edilen kahvenin önünden Haliç sahiline kadar olan alandaki mezar taşları da erozyon sonucu toprak altında kalmıştır. XVI. yüzyıl definlerinin yoğun olduğu bu kısım Kâşgarî Tekkesi hizasından aşağıya doğru yeni definlerle doludur. Diğer bayır ise Bülbülderesi semtine bakar. Eyüp Mezarlığı'nın sivil halk mezarlarını içeren Gümüşsuyu Mezarlığı dahilinde Küçük Hüseyin Efendi ve Mareşal Fevzi Çakmak ile Şeyh Mehmed Emin Efendi'nin açık türbelerinin bulunduğu bölge "Nakşî Tarlası" adıyla tanınır. Tepelikte zirve noktası olan bu kısım İdrisköşkü'ne doğru Kâşgarî Tekkesi'nin hazîresiyle birleşir. Burada İdrîs-i Bitlisî'nin, Ahmed Bican Paşa'nın ve Kâşgarlı Şeyh Abdullâh Efendi'nin türbeleri bulunur. Kâşgarî Tekkesi'nin mezarlık yolu ağzında besmekâr Zekâi Dede'nin aile sofası ve bayır aşağısı kenarında da meşhur ta'lik hattatı Bâhir Efendi'nin kabri vardır. Yine Gümüşsuyu Mezarlığı'nda Ahmed Hâşim, cihan pehlivani Kara Ahmed, Ahmet Davudoğlu, Hacı Osman Akfırat, Necip Fazıl Kısakürek, Reîsülhattâtîn Kâmil Akdik, huzur hocalarından Kalecikli Zühdü Efendi, Sadettin Heper, Neyzen Lutfi Turanbek gibi yakın dönem ünlülerinin mezarları bulunmaktadır.

Eyüp Mezarlığı'nın dikkat çeken son noktası, Sultan Mehmed Reşad'ın Haliç kıyısındaki türbesi ve hazîresidir. Osmanlı padişah türbelerinin sonuncusu olan bu türbenin hazîresinde Sultan Reşad'ın şehzadeleriyle sultanlar gömüldür. Hazîreye son olarak Sultan Mehmed Reşad'ın torunu Ömer Fevzi Osmanoğlu defnedilmiştir (1986).

Eyüp Mezarlığı hat sanatı ve mezarlık mimarisi yönünden fevkalâde önemlidir. Barok üslûbun ağırlığını hissettirdiği İmaret hazîresi hariç diğer mezarlık bölgelerinin tamamı Osmanlı klasik mezar taşı çeşitlerinin bütün örneklerini bünyesinde barındırmaktadır. Mezarlık tesis olarak vakıf ise de günümüzde Camiikebir hazîresi ve İmaret Mezarlığı dışında kalan kısımları tamamen belediyenin mülkü durumundadır. Dolayısıyla dinî hizmetler yönünden mezar kazıcılarından başka görevliler (âbekeş, duahan, hâfız gibi) bulunmamaktadır. Bu sebeple de yaklaşık 12.000 civa-

Bartlett'in Eyüp sirtlarındaki mezarları gösteren bir gravürü (Miss Julia Pardoe, *The Beauties of the Bosphorus*, London 1838, s. 12) ile günümüz Eyüp mezarlıklarından bir görünüş

rındaki tarihî taş sayısı her gün biraz daha azalmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA:

Fatih Mehmed II Vakıfı ve Eyüp Vakfı (Vakıflar Genel Müdürlüğü Neşriyatı), Ankara 1938; M. Orhan Bayrak, *İstanbul'da Gömülü Meşhur Adamlar (1453-1978)*, İstanbul 1979, tür.yer.; Yıldız Demiriz, *Eyüp'de Türbeler*, Ankara 1989; Receb Akakuş, *Eyyüb Sultan ve Mukaddes Emanetler*, İstanbul 1993; Mehmet Nermi Haskan, *Eyüp Tarihi*, İstanbul 1979, I, 147-384; Fazıl Ayanoğlu, "Fatih Devri Ricali Mezartaşları ve Kitabeleri", *VD*, sy. 4 (1958), s. 193-208; M. Mesut Koman, "İstanbul'un Bazı Önemli Eski Kabirleri", *TTOK Belleteni*, sy. 49, 328 (1975), s. 32-34 (ayrıca bk. diğer makaleler) (maddenin yazılmasında M. Mesut Koman ve Fazıl Ayanoğlu'nun özel notlarından da istifade edilmiştir).

NECDET İŞLİ

EYÜP SABRİ PAŞA

(ö. 1308/1890)

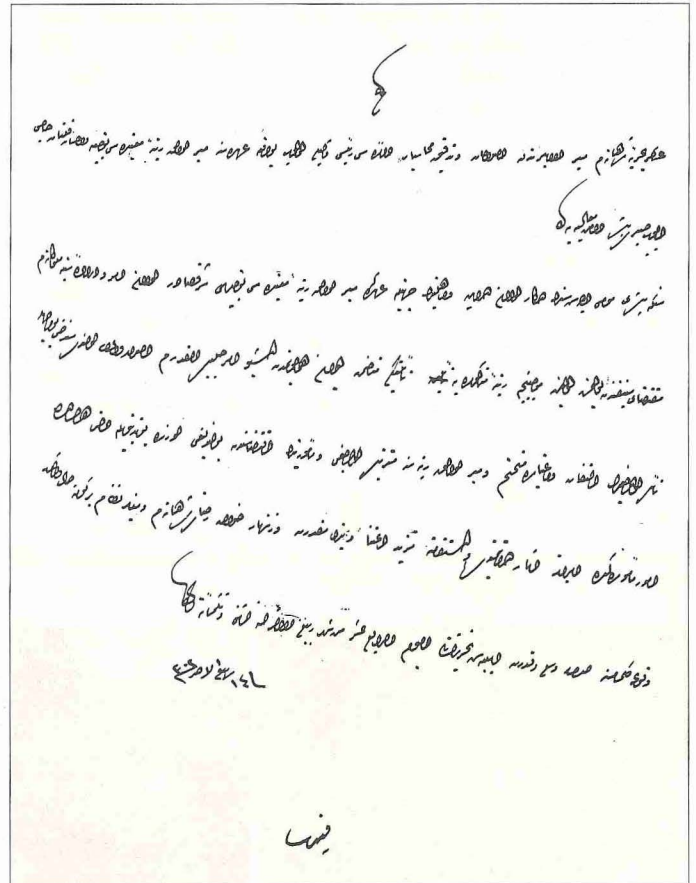
Osmanlı bahriye paşası,
eğitimci, tarihçi ve yazar.

Rumeli'de Yenişehir'e bağlı Ermiye köyünde doğdu. Babası Seyyid Şerîfülislâm b. Hâc Ahmed'dir. Hayatının ilk yılları hakkında bilgi yoktur. Bahriyeye intisap ederek tersaneden yetiştiği, çeşitli kademelerde görev yaptıktan sonra kaymakam, miralay ve 1302'de (1885) mirlivâ rütbesine yükseldiği, Mekteb-i Rüşdiyye-i Bahri'de müdürlük ve Mekteb-i Fünûn-ı Bahriyye'de hocalık görevinde bulunduğu bilinmektedir. Bir ara Muhâsebat-ı Bahriyye reisliğiyle İslahât-ı Bahriyye Komisyonu ikinci reisliği yapan ve uzunca bir süre de Hicaz'da memuriyette bulunan Eyüp Sabri Paşa bu görevi sırasında bölgenin tarihiyle de ilgilenmiştir. Hicaz'da yaptığı araştırmalar ve topladığı bilgiler daha sonra yazdığı eserlerin temelini oluşturmuştur. Samimi bir müslüman olan Eyüp Sabri Paşa gıyabî olarak İdris-i Muhtefî'ye (ö. 1024/1615) intisap etmişti. Nitekim İstanbul'da 15 Safer 1308'de (30 Eylül 1890) vefat ettiğinde şeyhinin Kasımpaşa Mezarlığı'nda bulunan kabrinin ayak ucuna defnedilmiştir.

Eserleri. Eyüp Sabri Paşa yoğun askerlik ve memuriyet hayatına rağmen çok sayıda eser kaleme almıştır. 1. *Mir'âtü'l-Haremeyn*. 1289'da (1872) başlayıp on beş yılda tamamladığı bu hacimli eser zamanının en geniş ve ilk Türkçe Haremeyn tarihidir. Üç cilt halinde basılan eserin ilk cildi Mekke'ye (*Mir'âtü Mekke*, İstanbul 1301), II. cildi Medine'ye (*Mir'â-*

tü Medîne, İstanbul 1304), III. cildi de Arap yarımadasına (*Mir'âtü Cezireti'l-Arab*, İstanbul 1306) ayrılmıştır. Eserin ihtiva ettiği konular başlangıçtan itibaren Arap yarımadasındaki yerleşim merkezlerinin, özellikle Mekke ve Medine'nin kuruluşu, gelişmesi, bölgede yaşayan çeşitli kabileler, burada ortaya çıkan eski dinler ve peygamberler, İslamiyet'in doğuşu ve yayılması, Mekke ve Medine'de Kâbe, Mescid-i Nebevî ve diğer yapıların inşası, gördükleri çeşitli tamirlerle tarih içerisindeki yerleri ve önemleri, buraların ziyaretine dair usul ve âdâb, Haremeyn'in sosyal ve iktisadî durumu, örf ve âdetler, Osmanlı sultanlarının Haremeyn'e olan bağlılık ve hizmetleridir. *Ceziretü'l-Arab* aynı zamanda Arap yarımadası tarih ve coğrafyası hakkında geniş değerlendirmeler ihtiva etmektedir, eser Arapça olarak da neşredilmiştir (1306). Eyüp Sabri Paşa *Mir'âtü'l-Haremeyn*'i yazarken çeşitli eserlerden faydalanmıştır. Bunlar arasında eski kaynaklar yer aldığı gibi kendi zamanına ait incelemeler de bulunmaktadır. Eserin baş tarafında verilen listeden anlaşıldığına göre müellif aralarında *Rûhu'l-be-yân*, *et-Tefsîrû'l-kebîr*, *el-Keşşâf* ile

Ebüs-suûd, Hâzin, Nesefî ve İbn Kesîr'in tefsirleri; *Şaḥîḥ-i Müslim*, Kastallânî'nin Buhârî şerhi vb. hadis kitapları; *Fetâvâ Kādîhân*, Tahtâvî'nin hâşiyesi, İbn Vehbân'ın manzumesi (*Kaydû's-şerâ'id*) gibi fetva ve fıkıh kitapları; İbn Hişâm'ın *es-Sîre*'si, Ezrakî ve Fakihî'nin Mekke tarihleri, *Hulâsatü'l-vefâ*, *Vefâ'ü'l-vefâ*, *Târîḥu'l-ḥamîs*, *el-Ünsü'l-celîl*, *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd*, *Şifâ'ü'l-garâm*, *Tuḥfetü'l-kirâm*, *el-Ma'ârif*, *Nuḥbetü't-dehr fi'acâ'ibi'l-ber ve'l-baḥr*, *el-İkdü's-semîn*, *Bedâ'i'uz-zühûr*, *Ravzatü's-şafâ*, *Fütûḥu'l-Haremeyn*, *Fezleke* (Kâtib Çelebi) gibi tarih kitaplarının da bulunduğu altmış civarında eserden istifade etmiştir. Ayrıca müellifin daha başka birçok kitaptan faydalandığı eserin muhtevassından anlaşılmaktadır. Sade bir Türkçe ile kaleme alınan eserde metin aralarında başta Türkçe olmak üzere Farsça ve Arapça şiirlere, zaman zaman hikâye ve rivayetlere de yer verilmektedir. Ayrıca "hikmet, istirdâd, tenbih, lâhika, fâide, ihtar, zeyl, hâtıra, mütâlaa, sûret, lâzıme, ilâve, tekmi-le, mülâhaza" gibi başlıklar altında tamamlayıcı ve aydınlatıcı bilgiler verilmiştir. Aralarında Ahmed Midhat Efendi,

Eyüp
Sabri Bey'in
paşalığa
terfi belgesi
(BA, Cevdet-
Bahriye,
nr. 11863)